

בית דין ירושלים

לדיני ממונות ולבירור יוחסין

התחייבות למתווך ממי שפגוע נפשית בדכאון

תיק ממונות מס' 2339-עד

(מהד' יא אב)

נושא הדיון

א' תיווך לב' דירה לקניה. תחילה חתמה האשה של ב' - שהדירה נרשמה על שמה וע"ש בעלה - על התחייבות לדמי תיווך של 1.4% משווי הדירה, אך אח"כ ב' התרגז וקרע את השטר והסכים להתום על שטר חדש לדמי תיווך בסכום של 20.000 ש"ח כולל מע"מ. טוען א' שקבל מהם רק 13.000 ש"ח, והוא דורש את כל מה שהתחייבו לו. טוענת אשתו של ב' שבי' אינו כשיר להתחייבות משום שהוא פגוע נפשית בדיכאון ומטופל בתרופות. מי שיכול היה להתחייב זו רק היא, אשתו, והיא לא מוכנה להתחייב יותר מ-5.000 ש"ח, כמו שקבל העו"ד, ולכן היא דורשת בחזרה 8.000 ש"ח. א' משיב שאם אכן דינו של הבעל כשוטה שהתחייבותו אינה תקפה, אי"כ מה שמחל על השטר הראשון של האשה היה בטעות, משום שסבר שהתחייבותו של הבעל תקפה, אי"כ הוא תובע את הסכום שהאשה התחייבה עליו.

פסק דין

על הקונה לשלם למתווך עוד 7.000 ש"ח.

(-) שמשון גרוסמן

(-) יהושע ווייס

(-) אברהם דוב לוי, אב"ד

השאלות לדיון

א. פגוע נפשית בדכאון, האם התחייבותו תקפה.

ב. מהילה בטעות.

ג. אחד מהשותפים שהתחייב לבדו על שכר תיווך.

ד. חוייבה לשלם ואין לה, האם גובים מהבעל.

תשובה

א. בשוטה לדבר אחד, כתבו תוס' בחגיגה ד' א' ד"ה דרך, דכיון שהיא שוטה באחד, ודאי יש להחזיקו בחזקת שיטה לכל דבר. וכתב בתבואות שור יו"ד סי' א' ס"ק יא' שמצואר בתוס' שאם נצדק בשאר דברים ונמלא שאינו שוטה בהם, ושאל ומשיב כהלכה ומדבר בחכמה, אין דינו כשוטה משום דבר אחד, שאי אפשר שיהיה שוטה באחת וחכם בשאר דבריו. אמנם בשו"ת חכמי פרוזינליה סי' נז' יס"ו נח כתבו שהאיש שבא בגבול השטות לא סגי ליה בצדיקה, שאחר שהחזק בשוטה בדבר מן הדברים חזקתו לא יאמר כלום אלא מדעתא שגישתא ואפילו יאמר על הן הן ועל לאו לאו, לפיכך לא נשנית צדיקה בשוטים. עיי"ש.

וברמז"ס עדות פ"ט ה"ט כתב: השוטה פסול לעדות מן התורה לפי שאינו בן מלוות. ולא שוטה משהוא מהלך ערום ומשבר כלים וזורק אבנים בלבד, אלא כל מי שנטרפה דעתו ונמלאה דעתו משושבת תמיד בדבר מן הדברים אע"פ שהיא מדבר ושאל כענין בשאר דברים, הרי זה פסול וכלל שיטים יחשב. וכתבו בשו"ת ל"ל אבהע"ז סי' קנב וסי' קנז אות ה, ושו"ת בית ילחק אבהע"ז ח"ב סי' ו', ושו"ת דברי חיים ח"ב סי' עד, ושו"ת זכרון יוסף סי' י', ושו"ת אבני נזר סי' כג, ודברי מלכאל ח"ג סי' קלז, ועוד, שלדעת הרמז"ס שיטה לדבר אחד דינו כשוטה אע"פ שבשאר דברים מצין כפקח. ועי' גט מקושר בולה סי' יד לדעת הרמז"ס אע"פ שאנו רואים שמדבר ושאל כענין בשאר דברים אינו כלום, שמה שמדבר ושאל כענין אינו סימן שדעתו כלולה, דודאי גם בשאר דברים אין דעתו כלולה, אלא שדרך השוטים כן בדבר אחד מתרבה שטותו, אבל ודאי דגם בשאר דברים דעתו מבולבלת כיון שנכנסה בו רוח שטות. וכ"כ בעונג יו"ט סי' קנג ושו"ת בית ילחק אבהע"ז ח"ב סי' ו' ושו"ת מהרי"א סי' לג ושו"ת דברי חיים ח"ב אבהע"ז סי' עד, ועיי"ש דנכי שמצין ועושה מעשיו בכוונה מ"מ רלון ודעת אין לו. ובשו"ת משנת ר' אהרן סי' נג כתב דאין הגדר משום דדיינין שאינו מצין שום דבר, דהא חזינן דמכיר שאר דברים המרוצים תמיד, אלא דמלד הדין חשיב שוטה אף שמצין. ועי' שו"ת לפנת פענח סי' קג-קז.

אמנם המהרי"ט אבהע"ז סי' טז כתב שדברי הרמז"ס נאמרו דוקא לענין עדות שצריך להעיד על מה שעבר כבר ויש לחוש שמה נדמה לו באותה שעה שהדבר כן, אבל כאשנו באים לקיים דבר עמי במקח וממכר או בגטין וקדושין ומסצרו ליה וסציר ואנן מכירין שהצין את הדברים, כגון זה לאו שוטה הוא, יהרי הוא כפקח לכל מה שהוא עושה בדעת שפויה לפנינו. וכ"כ הנו"ב בתשובה באור הישר בענין הגט מקלאוירא סי' ל, ונפש חיה אבהע"ז סי' כז, ושו"ת ל"ל אבהע"ז סי' קנג, ואצן האזל עדות פ"ט ה"ט, ואגרות משה אבהע"ז ח"א סי' קכ ענף ב.

ופסק צו"ת חת"ס אצהע"ז ח"צ סי' ז שהשטים העושים מעשי תעתועים אפילו אם דבר מהדברים עושה כן ג"פ, אפילו שאל כענין ומשיב כהלכה, אין בדבריו כלום, עיי"ש.

יצעיתים חלים אמרו בגמ' ר"ה כח א': עיתים חלים ועיתים שוטה כשהוא חלים הרי הוא כפקח לכל דבריו, וכשהוא שוטה ה"ה כשוטה לכל דבר. וכן בגמ' כתובות כ א' במעשה דבר שטיא, ובגמ' גיטין ע ז ועיד. ופסק הרמב"ם מכירה פכ"ט ה"ה דבשעה שהוא שפוי כל מעשיו קיימים וזוכה לעלמי ולאחרים ככל בן דעת. וכתב צו"ת הרשב"א ח"ד סי' רא דאף לר"ל דאמר לכשישתפה, כלומר שיהיה עכשיו שפוי לגמרי, ולא שאנו בטוחים עליו שלא ישוב לחוליו עוד, אלא שהוא עכשיו שפוי וחלים, אע"פ שיש לו עיתים שהוא חוזר לחוליו. ועיי"ש עוד דאפילו חלים בעלמא שאינו שפוי לגמרי הוא כפקח אע"פ שעדיין סימני חוליו ניכרים בגופו שלא נתרפא לגמרי אלא כהדס המתחזק מחוליו. עיי"ש. וכן פסק צו"ת אצהע"ז סי' קכא סעי' ג ובמהרי"ק צו"ת החדשות סי' כ (ועיי' תורת גיטין סוף סי' קכא דאין דניס אותו כחלים רק בשעה שיכול לעסוק בשטות זו ואינו עוסק, עיי"ש).

אמנם צו"ת הרמב"ם (מהד' בלאו סי' קלח) כתב דאין סומכין על עתות השקט אלל אנשים כאלה, לפי שיתכן שדעותיהן טרופות אפילו בעתות השקט, ולכן אין דניס אותה צדין הצריאים עד אשר תתחזק צריאותה ותשאר צריאה זמן רב. וכ"כ הרמב"ם בהל' מכירה פכ"ט ה"ה וא"ע חו"מ סי' רלה סעי' כא כתב: מי שהוא עת שוטה ועת שפוי כגון אלו הנכפין, בעת שהוא שפוי כל מעשיו קיימין וזוכה לעלמו ולאחרים ככל בן דעת, ולריכין העדים לחקור הדבר היטב שמא בסוף שפיותו וצתחילת שטיותו עשה מה שעשה. ופירש הסמ"ע סי' רלה ס"ק נב שצתחילת שטותו קודם שהתחיל השטות ועדיין הוא בשפיותו אלא שניתק מיד משפיה לשטות, ובעת ההיא ג"כ אין דעתו ללולה כ"כ. עיי"ש. ועיי' גט מקושר בולה סי' יד ס"ק ז בדעת הרמב"ם דהשוטה מלכד שבעת שטותו אין מעשיו קיימים, גם קודם שהתחיל השטות שעדיין הוא בשפיותו כיון שהוא קרוי שמיד עתיד להינתק משפיה לשטות, גם באותה עת אין דבריו קיימים לפי שאז אין דעתו ללולה כ"כ. וכ"כ בדברי מלכאל ח"ג סי' קלח, ועיי"ש ח"א סי' פו אות ז. ועיי' צו"ת נפש חיה סי' כז וחלקת יואב אצהע"ז סי' כ. ופסק צו"ת חת"ס אצהע"ז ח"צ סי' מז דדינו של הרמב"ם אמת, וא"כ כל שאינו שפוי מכבר זמן יום או יומיים וכן אחר נתינת הגט ישאר בשפיותו זמן מה, באופן שילאנו מספק סוף שפיותו ותחילת שטותו, לא ילאנו מספק. ועיי' צו"ת חת"ס יו"ד סי' ז בדעת השו"ע שהקל בגט מצעדות, דבגט אין לריך לחזור לשפיותו לגמרי, וסגי בסוף שטותו ותחילת שפיותו. ומה שפסק השו"ע בהלכות גיטין שיכולים לתת הגט אף בלא חלים לגמרי היינו דיקא במגרש עיי' שלח ומינה את השליח בהיותו שפוי לגמרי אף אם אחר"כ השתטה, אם בשעת הנתינה כבר התחיל להצריא ולחזור לשכלי יכול השליח ליתן לה הגט.

בענין פגיעה נפשית דדיכאון קובע ארגון הצריאות העולמי (לפי ספר ICD-10 עמ' 131) כי פגיעה זו גורמת לתופעות הצלות: ירידה בריכוז ובקשב; ירידה בהערכה העלמית ובציטחון העלמי; מחשבות אדם ופחיתות ערך; השקפות עגומות ופסימיות על העתיד; מחשבות או מעשים הפוגעים באדם עלמו עד כדי

התאבדותו; סינה מופרעת; תיאבון ירוד.

לפיכך בנידון דידן, גם אם צ' סובל מדיכאון אינו בכלל השוטים, והתחייבותו לדמי תיווך תקפים. ויתירה מכך. כיון שדמי תיווך היוצם הוא מדין יורד לשדה חצירו, וכמבואר בהג"ח לשו"ע סוף סי' פז עפ"י מהר"ס שהוא מדין היורד לשדה חצירו שלא ברשות שאם היתה שדה עשויה ליטע שאומדין כמה אדם ריאה ליתן בשדה זו לנטעה וכו', עיי"ש.

וכבר ביאר מו"ר בצד קודש צ"צ סי' ה' דהיורד לתוך שדה חצירו שלא ברשות ע"מ להיות כפועל ולקבל שכרו, אע"פ שכשירד לא קבל את הסכמת הצעלים בפירוש, מ"מ חייבים הצעלים בשכרו כאילו הסכימו בפירוש, דאין סהדי דניחא ליה, אבל כשראו לומר שאם היו הצעלים יודעים מה שהפועל הולך לעשות לא היו מסכימים, אינם חייבים בשכרו, עיי"ש. וה"ה בנידון דידן.

ב. בגמ' צ"צ מא' א' רב ענן שקל בידקא בארעיה וכו' אתא לקמיה דר"י א"ל זיל הדר וכו' א"ל והא אחיל דאתא וכייע בגידא בהדאי, א"ל מחילה בטעות היא. ופסק בשו"ע סי' קמז סעי' ב' ורמ"א בשו"ע סי' רמ"א סעי' ב' כרצ נחמן דמחילה בטעות לא הוי מחילה.

ועי' שו"ת מהרי"ק שורש ק"א אודות אחד מן האחים שנתפטר עם שאר אחיו לפטור חלקו מירושת אחיו בעצור סך מה כאשר היה סבור שלא היו הנכסים מרובים כאשר היו וכן אמרו לו אחיו שלא היו הנכסים מרובים, ועל זה סמך ופטר את חלקו בשביל דבר מועט לפי המגיע לחלקו, ואז נודע שהיו הנכסים מרובים ושהיה מגיע לחלקו כפליים ממה שנתפטר עם אחיו, והשיב מהרי"ק: דבר פשוט שאין באותה פשרה ממש שהרי הלכה רווחת היא בישראל דכל קנין וכל מחילה בטעות חוזרים וכו', כיון דאיכא למיתלי דבטעות היה, ואע"ג דהוי מילתא דלא עזידי איכסי למטעי, דמסתמא היה לו לדע' וכו', כ"ש הכא שהטעוהו אחיו באמרם שלא היו הנכסים שזו כמעט החלי ממה שהיו שזו וכו', ואע"ג דקביל זוזי כ"ש דאומדנא דמוכח הוא שאם היה יודע שהיו הנכסים מרובים כל כך שלא היה מוחל דלא עזידי איכסי דשקל מגמלי אונא וכו'. עיי"ש.

וכתב בקל"ה"ח סי' עה ס"ק ד': אם הלוח פרעו בסתם אחר שאמר איני יודע אם הלוייתי ואומר הלוח שטעה דכסבור שהוא חייב צדיני אדם ואילו היה יודע דפטור צדיני אדם לא היה נותן לז"ש, עי' בזה בשו"ת בית יעקב סי' ס' דהעלה דהוי מחילה בטעות, וראייתו מהא דאיתא בסנהדרין עב רבא איגנבי ליה דיכרי במחתרת וכו'. ולענ"ד נראה דאיכא דחייב לז"ש ונתנו בסתם לא אמרינן דהוי מחילה בטעות וכו' דאמרינן למניה קא עזידי, וא"כ ה"נ אמרינן בסתמא למניה קעזידי לז"ש ולא אמרינן דהוי בטעות. ועוד, לפי מש"כ הריב"ש סי' שלה התם זביני דצכל ענין הוי מחילה בטעות מחילה, כל שאין הטעות במחילת הממון אלא הטעות צדין כי האי הוי מחילה וכו' כיון דכבר פרע ואין זה אלא טעות צדין הוי מחילה אפילו בטעות. ע"כ. ועי' קל"ה"ח סוף סי' קמז.

אמנם בנתה"מ סי' קמז סוף ס"ק ג' כתב: היעלה על הדעת שאם ידע כשהשיג גבולו והמסייע לא ידע, דמהני מטעם מחילה בטעות? אלא העיקר כמו שכתב הרא"ש דכשידע שנותן מה שהוא שלו רק דטעה צדין, כגון צמוכר דשלצ"ל דזהיתירא אתי ליד זוכה מהני היאוש, אבל איכא דלא ידע המסייע כלל, הוי

כלא ידע שנאבד ממנו וכיאוש שלא מדעת דמי דהא באיסורא אחי לידיה. ע"כ. ועיי' מחנה אפרים הלי זכיה ומתנה סיי' לה.

ועיי' קיבץ שיעורים צ"צ אות קעא עפ"י רש"י שם שר"נ ס"ל דמחילה בטעות בחוב מהני, כיון דבכל הקנינים איכא הולאה מרשות לרשות וזה לא מהני בטעות, אבל במחילת חוב ליכא הולאה מרשות לרשות אלא שנפטר ממשלם, אבל מחילה במכירה לא מהני בטעות, עיי"ש. ועיי' אורחות המשפטים כלל א אות יז. ג. בשו"ע סיי' קעו סעי' יד, עפ"י רש"י גיטין לא צ: אחד מהשותפין וכו' משהגיע זמן המכר יכול כל אחד מהם למכור ואין חצירו יכול לעכב עליו. ואם מכר בלא דעת חצירו ונתייקר אח"כ אין לחצירו עליו כלום. וכתב הש"ך סיי' עז ס"ק יט דצשותפין הדרך הוא שכל אחד ואחד יש לו כח לעשות מה שיראה, והיה כאילו התנה עמו צין לתקן צין לעוות דמועיל מחילתו. ועיי' פס"ד ירושלים כרך ז עמ' של.

ד. כתב הרמ"א בשו"ע סיי' לו סעי' ו: ומזמינן אותה לדין או שולחין אללה כדרך שיתבאר לקמן סיי' קכד. ואם אין לה לשלם יכתבו לה פסק שתשלם לכשתאלמן או לכשתתגרש, אבל אין בעלה חייב לשלם בצדלה אע"פ שנו"נ תיד הבית, ודלא כ"ח בזה. ע"כ. וכתב הש"ך ס"ק ט, והביאו הגתה"מ ס"ק ה, דהעיקר כ"ח וכן עמא דבר באשה נו"נ דהבעל חייב ואפילו ליכא עדים רק שמודה או שאינה רוצה להישבע, והכל לפי ענין נו"נ, שאם אינה נו"נ לדברים גדולים אין מעשיה בדברים גדולים כלום. ודוקא בדבר שיש להבעל הנאה כגון שלותה או הקיפה סחורה וכו'. ע"כ.

אברהם דוב לוין.

ב

מה שהביא כת"ר ראה מהמרה"ט ועוד דלגבי קנינים שוטה לדבר אחד אם מסבירים לו והוא מצין שפיר חל קנין שלו, לכאורה מדובר שבדקו אותו בשעת הקנין וראו שהוא שפוי לחלוטין, אבל בניד"ד שמא בעת החתימה היה מצבו ממש לא תקין, והרי כאן קשה למדוד עד כמה המלצ פוגע בכוסר השיפוט והראון שלו, והרי אחת התופעות של המחלה זה חוסר בטחון מופרז א"כ שמא לא יכל לעמוד בפני לחץ המחתימו וחתם בלי ראון ובלא שיפוט. ועוד, בשו"ת שו"מ תנינא ח"ד סיי' פז דחה לדברי המהרי"ט, וראה היטב בתורת גיטין סיי' קכא, וממילא אין להוליא ממון עפ"י דברי המהרי"ט. ויש לעיין האם לפשר עכ"פ עפ"י דבריו, אך עיי' בחת"ס אבהע"ז סיי' ד ושו"ת ל"ל סיי' קנב. ויתכן דאפילו מ"ד דמסוגל לקנין להתחייבות קשה יותר כדאשכחן לגבי פעוטות, דקנין יש להם ולא התחייבות.

רק אם ידוע שבשעת חתימתו היה תחת השפעה של התרופות שאיזנו את מצבו והוא מתנהג כאחד האדם אז נדון אותו כחלים באותה שעה כבשעה שנוטל התרופות הוא תמיד חלים רק בשעה שמפסיק מתדרדר מצבו ממילא אם הוא תחת מעקב של נטילת התרופות מסתמא היה חלים באותה שעה. ובכלל מעשי צ' נראים מכאן שנעשו עם חכמה בקרעו את שטר הגדול והתחייב בקטן הרי נראה והוכח שידע מה הוא

עושה, ועשה מסחר מוצלח מאד.
בנוגע למחילה בטעות, ראשית, לעולם לא היה כאן כלל לשון מחילה רק אולי יאוש בחיוב היה כאן שאינו
בריר שמהני דהא קרע את השטר ולא היה כאן מחילה ברצון והמתווך לקח את השטר השני לכל הפחות
כדי להציל צמה שיכול, וליכא כאן מחילה כלל.
העולה בודאי השטר שכתב הבעל תקף, ויש לדון אם שטר הראשון בטל או לא, האם היה כאן לשון מחילה
בהדיא של המתווך.

שמשון גרוסמן.